

SĂTMĂRENI ȘI MARELE RĂZBOI

Diana KINCES

Abstract: *The First World War meant heavy human and material sacrifices for Satu Mare regions, although it was not directly affected by the battles. As part of the Austro-Hungarian dualist empire, Transylvania entered the war immediately after its outbreak. For the Romanian population of Satu Mare, the Great War meant the beginning of a series of sacrifices.*

The Great Union from 1 December 1918 did not mean the end of the war for Satu Mare regions. Although there were 117 official delegates who sustained the unconditioned union with Romania, the political games of the time delayed the union process for almost 5 months, the people here knowing the horrors of a regime that left tragic traces in our national history.

The Romanian army's battles for the liberation of the county and the city of Satu Mare began on April 16, 1919, the liberation being the result of a successful military strategy that made the Romanian army to take control over the major cities Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta in just five days of operations.

One of the combatants enrolled in the Austro-Hungarian army and sent on the fronts of Italy and Russia was Aurel Pop, a young artist from Satu Mare. This young painter survived the First World War, and continued his career becoming the most important plastic artist in the landscapes of Satu Mare. His work of art was strongly influenced by his participation at the war and they transmit the strong emotions and the terrible events of the wartime.

The First World War left deep wounds among the entire population, but it also meant the achieving of such a precious goal, the union of all Romanians. The unification of 1918 has produced profound mutations in the collective mentality of the Romanians, has removed borders, various physical obstacles at a fast pace, the integration process progressed, the Romanians being convinced that only within the unitary national state could achieve their aspirations for the better.

Keywords: *First World War, 1919, Aurel Pop, Satu Mare, Romanian army.*

Primul Război Mondial a însemnat și pentru ținuturile sătmărene grele sacrificii materiale și umane, cu toate că Sătmăru nu a fost afectat de lupte în mod direct. Ca parte componentă a imperiului dualist austro-ungar, Transilvania a intrat în război imediat după izbucnirea acestuia. Sătmărenii au fost mobilizați în două regimente: Regimentul 5 de linie (cu componență predominant românească) și Regimentul 12 infanterie de honvezi, cu garnizoanele în Satu Mare, Carei și Sighetu Marmației, având comandamentul la Satu Mare, plecând pe front în ziua de 18 august. Timp de 845 de zile (din care 108 de lupte efective) au luat parte la luptele din Galiția și Carpații Păduroși (luptele de la Komarovi, Lipnik, Zabozeč, Zamosty, Kamienc Litovsk).

În decembrie 1916 Regimentul 12 a fost mutat pe frontul din Italia unde a participat la luptele de la Doberdo, Isonzo, Montello, Vittorio etc. Abia în data de 25 noiembrie 1918, în urma încheierii armistițiului din 11 noiembrie 1918, regimentul s-a întors la Satu Mare.

În ceea ce privește mobilizarea oamenilor pe front se pare că nu au fost făcute diferențieri pe bază de naționalitate, aceasta decurgând în general fără probleme. Mobilizarea sătmărenilor s-a făcut cu însuflețire, toți fiind doritori să ia parte la „lupta de răzbunare a popoarelor monarhiei pentru acea faptă mișească” (atentatul de la Sarajevo). Inclusiv Vasile Lucaciu a fost unul dintre cei care i-a îmbărbătat pe cei 600 de soldați ce au plecat pe front din regiunea Baia Sprie. Spre deosebire de maghiari, plecarea românilor mobilizați s-a desfășurat sobru, fără muzică și cântece patriotice. Mobilizații „s-au mărturisit și cuminecat” plecând la război sub ocrotire dumnezeiască.

Pentru populația românească sătmăreană, Marele Război a însemnat începutul unui șir de jertfe și privațiuni pentru o cauză complet străină ei. Iată ce scria unul din combatanții Regimentului 12 infanterie: „Rău m-au durut inima când mi-am luat rămas bun de la a mea soție pe care mult o am iubit și-i musai să o las... Supărarea de sâmbătă 1 august nu este pană să o poată scrie, nici limbă să o vorbească ... tot satul au fost în nespus de mare jale...”¹

Sătmărenii, indiferent de naționalitate, maghiari, români și chiar evrei, s-au comportat vitejește pe fronturile de luptă. Numărul românilor sătmăreni mobilizați a fost de 13.697 din care 1.192 au murit și 780 au rămas invalizi. Mobilizații reprezentau cam 10 – 12% din totalul populației românești a județului actual. Cifrele sunt mai mult decât convingătoare: Bârsău de Sus - 328 mobilizați, 20 morți, 16 invalizi; Giurtelecu Hododului - 278 mobilizați, 53 morți, 19 invalizi; Cămârzana - 71 mobilizați, 44 morți și 10 invalizi; Borlești - 198 mobilizați, 26 morți și 33 invalizi; Gherța Mică - 339 mobilizați, 26 morți; Beltiug - 66 morți; Ghirișa - 43 de morți; Bervenii - 66 morți; Tiream - 60 morți; Urziceni - 42 morți; Petrești - 43 morți; Irina - 49 morți; etc. Comunitățile evreiești din județ au participat și ele cu soldați pe front, aproape de media generală din județ: Carei - 87 mobilizați (din 860 de evrei), Satu Mare - 541 mobilizați (din 7194 de evrei), Halmeu - 71 mobilizați (din 270 de suflete). Din păcate pentru comunitățile maghiare nu avem numărul de mobilizați în primul război mondial. Însă monumentele ridicate în amintirea celor căzuți sunt grăitoare: Beltiug - 66 morți (3,35% din populația maghiară și germană), Ghirișa - 43 morți (4,04% din populația maghiară), Bervenii - 66 morți (2,66%), Căpleni - 66 morți (3,88%), Tiream - 60 morți (4,42%), Urziceni - 42 morți (2,52%), Cărășeu - 27 morți (2,93%), Remetea Oaș - 31 morți (3,72%), Amați - 31 morți (8,58%) etc.²

Sătmărenii mobilizați au fost încadrați la diferite arme: husari, honvezi, infanteriști, gloțași, tunari, pionieri și sanitari, ocupând funcții de sergenți, caporali și diferite grade de ofițeri, majoritatea fiind bărbați în floarea vârstei.

Guvernul maghiar a făcut presiuni teribile asupra fruntașilor români transilvăneni pentru a semna declarații de fidelitate față de monarhia austro-ungară. O bună parte din acești fruntași au acceptat compromisul, dar au existat și opozanți cum au fost frații dr. Vasile Lucaciu și Constantin Lucaciu, care au trecut în România, pentru ca liberi să lupte pentru idealul unității naționale a tuturor românilor. Alături de aceștia au existat numeroși români sătmăreni care au luptat alături de armata română pe fronturile Primului Război Mondial. Majoritatea proveneau dintre prizonierii români din Rusia, înrolați în batalioanele de voluntari care au luat parte la bătăliile de la Mărăști și Mărășești. Sunt consemnați voluntari din Racșa și Vezendiu, din Țara Chioarului.

¹ Mihai Dan, *Istoria ce am petrecut în crâncenul război* (ediție îngrijită de Viorel Ciubotă și Ion M. Botoș), Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2008, p. 12.

² Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918 - 1919)*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2004, pp. 74-75.

Unirea de la 1 Decembrie 1918 nu a însemnat și pentru părțile sătmărene sfârșitul războiului. Deși au fost 117 delegați oficiali sătmăreni susținători ai unirii necondiționate cu România, jocurile politice ale vremii au făcut ca procesul de unire al Sătmarului să fie întârziat cu aproape 5 luni, populația de aici cunoscând ororile unui regim care a lăsat urme tragice în istoria noastră națională.

În perioada decembrie 1918 - aprilie 1919 localitățile din județul Satu Mare nu s-au aflat sub autoritatea directă a Consiliului Dirigent, în răstimpul menționat continuând să rămână sub controlul guvernului maghiar. În regiunile sătmărene, sălăjene, maramureșene și bihorene, situația s-a schimbat abia în aprilie 1919, când s-a instaurat administrația românească.

A fost nevoie ca România să folosească încă o dată armele ca să elibereze partea de vest a Transilvaniei, începând cu data de 16 aprilie 1919, dar mai mult, printr-un efort enorm, să declanșeze o ofensivă zdrobitoare ducând la căderea regimului comunist al lui Béla Kun și la alungarea din centrul Europei a comunismului (din păcate doar pentru două decenii).

Fiind situat la vest de linia provizorie de demarcație: Sighet – Jibou – Ciucea – Hălmațiu – Zam, stabilită prin Convenția de la Belgrad din 13 noiembrie 1918, județul Satu Mare a fost supus unor semnificative aspecte sociale și militare care au afectat profund întreaga populație. Astfel, în județ erau instalate regimentele 5 și 12 Infanterie maghiare, precum și Divizia de secui care s-a retras în Ajunul Crăciunului anului 1918 de la Cluj Napoca la Satu Mare.

Autoritățile civile și militare maghiare au introdus un regim de teroare împotriva populației românești. Acest regim s-a caracterizat prin: asasinat, arestări, refugiarea unor fruntași ai mișcării naționale din județul Satu Mare. Existau în județ în acea perioadă suficiente forțe înarmate maghiare care să facă față armatei române. La Satu Mare exista o gardă națională maghiară formată din 1200 de oameni, cu 50 de ofițeri și 7 mitraliere, la Carei erau 600 de gardiști în oraș și 200 de apărători ai liniei ferate Carei – Zalău. Toți erau înarmați, având și 3 mitraliere. În aceeași perioadă în județ au fost aduse unități de secui din divizia colonelului Kratochwil.³ Totuși, sub îndrumarea căpitanului Oancea s-au format și în ținuturile sătmărene gărzii naționale, care, pe lângă asigurarea liniștii, au sprijinit și intrarea trupelor române în Satu Mare. Datorită acțiunilor mai puțin pașnice ale guvernului maghiar un număr mare de intelectuali și țărani români s-au refugiat la Oradea, pentru a-și proclama și susține convingerile naționale.

Armata română înainta foarte lent, ea ajungând la începutul lunii ianuarie 1919 în imediata apropiere a Sătmarului, ocupând partea sa nord - vestică (zona Baia Mare), zona Sighetu Marmăției și zona Zalăului. Consecințele asupra populației românești au fost grave, în special din punct de vedere teritorial, deoarece prin ocuparea plasei Zalău, plasele Șimleu, Crasna și Tășnad au fost înglobate comitatului Satu Mare fiind puse sub conducerea comisariatului guvernamental Makray Mihály.

S-a creat în același timp și o stare de nesiguranță mai ales în rândul populației maghiare care era receptivă la zvonurile alarmiste și uneori fanteziste despre comportamentul trupelor române, lansate de către autorități sau de către refugiații aflați în număr mare în localitățile Sătmarului. În 15 februarie 1919 comisarul guvernamental s-a întâlnit la Baia Mare cu comandantul trupelor române staționate în oraș, unde a primit asigurări că trupele române nu vor trece peste linia Jibou – Baia Mare.

Pe acest fond și-a făcut apariția, la cârma destinelor țării vecine, Béla Kun și așa zisa sa armată bolșevică, gata să anihileze și să înece în sânge orice tentativă a românilor de a se organiza și integra în noua și adevărata lor țară, România, astfel că războiul dintre cele două state era iminent. Începând cu 21 martie 1919 când puterea statului maghiar ajunge în mâinile bolșevicilor lui Béla Kun s-a constituit și în orașul Satu-Mare sfatul bolșevic, sub denumirea de

³ *Ibidem*, p. 204.

„Directoriu”. Acesta s-a instalat la Primărie și la reședința episcopală, preluând administrația comunală. În foarte scurt timp au fost sechestrate instituții publice dar și averi particulare, bijuterii, alimente, haine etc., fiind transportate la Budapesta bunuri din casieria orașului în valoare de 5.000.000 Coroane (atunci a fost dus și patrimoniul Muzeului Orașului Satu Mare⁴).

În fața acestei grave situații, de anarhie și continuă teroare, în 16 aprilie 1919, armata română, declanșa ofensiva împotriva Ungariei. Semnificația acestei acțiuni militare era relevată și prin *Proclamația către trupele române*, semnată de generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General: „Români! Din înaltul ordin al regelui Ferdinand I, în urma chemării Consiliului Național Român, armata română a trecut Carpații, pentru a desființa hotarele care se ridicau între noi, rupând în două trupul aceluiași neam. Pășind cu dragoste frățească pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești, pentru a garanta libertatea deplină a tuturor.”⁵

Luptele armatei române pentru eliberarea județului și orașului Satu Mare au început în 16 aprilie 1919, eliberarea județului fiind rezultatul unei reușite strategii militare care a făcut ca în doar cinci zile de operațiuni, armata română să pună stăpânire pe marile centre Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta.

Armata maghiară era alcătuită din trupe de secui și honvezi, dar și din voluntari bolșevici. Trupele din linia întâia reprezentau un total de cca. 20.000 de oameni, cu 72 de tunuri, iar în linia a doua erau aproximativ 40 - 50 de mii de oameni. În județul Satu Mare trupele maghiare aveau cca. 9.400 de oameni, iar în orașul Satu Mare se afla regimentul secuiesc de artilerie, format din 29 de ofițeri și 406 soldați.

De cealaltă parte a liniei de demarcație, armata română avea trupele dispuse în două grupuri: Grupul de Nord, sub comanda generalului Traian Moșoiu, și Grupul de sud în fruntea căruia a fost numit la 11 aprilie generalul Mărdărescu. În total aceste trupe aveau un efectiv de aproape 23 de mii de oameni, din care 17.257 de combatanți.

Divizia a 7-a a armatei române trebuia să străpungă frontul inamic, având ca obiectiv orașul Carei, începutul ofensivei române fiind fixat pentru dimineața zilei de 16 aprilie. Divizia a 7-a a operat în zona Hodod - Zalău pe 3 coloane, de aproximativ un regiment fiecare, luptând împotriva regimentelor 23 și 32 Honvezi care își construiseră poziții puternice în pădurile Bulzului și Aranok.

În direcția Satu Mare, dinspre sud-vest au pătruns două coloane militare românești, una de la Sătmărel și a doua dinspre Doba, ambele făcând parte din divizia a 2-a cavalerie. În 16 aprilie la Hodod au murit 19 ostași români în luptele cu trupele lui Béla Kun în chiar prima zi a ofensivei armatei Române.

În 17 aprilie 1919, în seara de Joia Mare, Directoratul comunist din Satu Mare a fost desființat, administrația a fost preluată de Consiliul orășenesc iar ordinea a fost asigurată de o gardă orășenească condusă de locotenent colonel Cseko. Garda roșie și trupele de secui aflate în oraș au fost alungate.

În 18 aprilie detașamentul generalului Olteanu a ajuns la Moišeni, în partea de nord - vest, îndreptându-se de-a lungul Tisei spre Hust. Divizia a doua de cavalerie a înaintat cu una din brigăzile sale de-a lungul Someșului, iar cu cealaltă brigadă, întărită cu infanterie și artilerie, a înaintat pe Valea Crasnei cu intenția de a intercepta linia ferată Carei – Satu Mare. În sud a fost atins aliniamentul Tășnad – Santău – Giungi.

În dimineața zilei de 19 aprilie, avangarda diviziei de cavalerie a armatei române condusă de colonelul de Roșiori, Ressel, se apropia de Satu Mare dinspre Doba, venind din

⁴ Diana Kinces, *Istoria muzeului sătmărean în perioada interbelică* în „Satu Mare. Studii și comunicări XXX/II”, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2014, pp. 92 - 93.

⁵ <https://once.mapn.ro/pages/view/160>

direcția Hodod, Sălaj. Înainte de intrarea în oraș Augustin Ferentiu a întâmpinat armata română cerându-i colonelului Ressel să nu jefuiască și să nu bombardeze orașul deoarece în oraș nu mai există trupe inamice. La 12:45 colonelul Ressel a intrat în Piața Cetății din Satu Mare însoțit de ofițeri și de o baterie, oprindu-se în fața hotelului Dacia. «Colonelul apoi a plecat cu suita sa la masă la hotelul Dacia. Între aceste divizia de cavalerie cu încetul a sosit pe str. Cetății în piață. Înainte venea o trupă de bicicliști, apoi cavaleria, 8 soldați cu fanfare în frunte cu un tambur, după ei iară cavalerie, pe urmă mitraliere și artilerie. Trupele s-au plasat în careu în mijlocul pieții. Văzând atitudinea pașnică a armatei, s-a adunat din nou multă lume în piață admirând trupele române, cari s-a prezentat admirabil. Soldații bine îmbrăcați, bine echipați, caili frumoși, și peste tot s-a manifestat o disciplină complectă. Era un tablou impunător mai cu seamă, că pe aici era vestea că trupele române sunt prost echipate, armament inferior, soldații desculți etc. (s. n.) La orele 3 s-a întrunit în sala primăriei consiliul orașenesc și nu numai 30, ci peste 100 de cetățeni de competenție. Generalul Davidoglu a sosit exact la 3 și 20. În piață în fața primăriei a fost salutat la sosire de dl. avocat Dr. A. Doboși. În sala primăriei toți au stat sus când a intrat Dl. general și a fost primit cu aclamațiuni „Trăiască”... Stând în picioare a ascultat felicitarea ajutorului de primar Dr. Lenard, ce a fost tălmăcită, pe românește de fostul căpitan Ionel Cloaje. „Nu știm” - spuse Dl. Dr. Lenard - încât se va respecta de imperiul român limba maternă a populației maghiare și autonomia orașului, dar știm că față de stupiditatea bolșevismului Dv. aduceți cultura occidentului civilizată. Pentru susținerea ordinii publice vă oferim serviciile noastre. Vă salut în numele populației acestui oraș.” Dl. General Davidoglu a răspuns următoarele: Nu ca inamici am venit ci ca frați porniți la ordinul Antantei, ca să asediem linia demarcațională. Respectăm toată lumea cinstită, numai a bolșevismului adversari suntem. Cu sosirea armatei române se va restabili ordinea dinaintea revoluției. Funcționarii fără deosebire pot să-și ocupe posturile și autoritățile vor continua activitatea lor conform ordinilor ce se vor publica. Cu încredere așteptăm decizia Antantei, orice să fie aceasta.” Populația are să fie liniștită. Cetățenii cinstiți se vor lăsa în pace. Orașul este scutit de jaf, fiindcă și-a deschis porțile benevol înaintea armatei române. Nimeni nu va fi internat. Trupele pleacă mai departe, numai atâta armată va rămâne în oraș câtă este indispensabilă pentru susținerea ordinii. Dacă va fi liniște în oraș nimeni nu-i va face nici o nedreptate. De astăzi înainte însă să nu mai fie nici amintire de bolșevism. Discursul a fost des întrerupt de aplauze. Că să fie înțeles și de lumea ungurească, Dl. general a ținut pauză după fiecare propoziție și a lăsat să se traducă pe ungurește de căpitanul Cloaje. ... În 20 aprilie 1919 după masă la orele 3 a sosit în localitate statul major al diviziei 2 de cavalerie în frunte cu Dl. general Constantinidi. În sala primăriei a fost salutat de Dl. avocat Dr. A. Doboși. După aceasta Dl. General a luat în primire orașul Satu-Mare...și noi am fost desrobiți.» (fragment din discursul primarului Augustin Ferentiu ținut în aprilie 1924 cu ocazia aniversării a 5 ani de la eliberarea orașelor Satu Mare și Carei, publicat în ziarul Satu Mare⁶).

În aceeași zi de 19 aprilie 1919, trupele diviziei a 7-a infanterie au ocupat orașul Carei. După 5 zile de operațiuni, armata stăpânea legătura cu marile centre: Satu Mare, Carei, cu importanta cale ferată ce unea aceste centre; linia frontului român se întindea spre nord până la Hust, pe Tisa, iar spre sud până la Mureș. Maghiarii au fost nevoiți să se retragă pe a doua linie jalonată de centrele mari: Nyíregyháza, Debrecen, Békéscsaba. Armata română a continuat înaintarea, astfel că în 20 aprilie au fost eliberate orașele Oradea și Salonta, iar în 23 aprilie orașul Debrecen, reușind ca până la 1 mai să fie stabilizat frontul de-a lungul Tisei. Armata comunistă maghiară nu a acceptat situația și în iunie 1919 au atacat din nou România pe Tisa, cu scopul de a cuceri toate provinciile care au aparținut Ungariei. Această ofensivă a eșuat, trupele române reușind să înfrângă și să respingă trupele maghiare, peste Tisa, iar în 4 august 1919 au ocupat capitala Ungariei Budapesta, Béla Kun demisionând.

⁶ Satu Mare, anul IV, nr. 30 din 20 aprilie 1924, p. 1.

Pentru izbânzile și jertfele eroilor căzuți în luptele marelui război au fost ridicate monumente și cruci comemorative în foarte multe dintre localitățile județului, ele amintind *semnătura de suflute* de eroi și de martiri ai neamului, constituind o expresie firească a *recunoștinței naționale* pentru *Generația de Eroii*⁷.

Unul dintre combatanții înrolați în armata austro-ungară și trimis pe fronturile din Italia și Rusia a fost și un tânăr artist sătmărean. Acest tânăr pictor a supraviețuit Primului Război Mondial, și-a continuat cariera devenind cel mai important artist plastic din ținuturile sătmărene.

Pictorul Aurel Popp a avut o viață tumultuoasă și frământată, fiind o personalitate care a contribuit în mod remarcabil la îmbogățirea artei românești din perioada interbelică. Înainte de toate, el era un intelectual, mereu nemulțumit fie cu sine, fie cu lumea, un nonconformist, implicându-se cu patos și luptând în mod înverșunat pentru dreptate.

Experiența de participant activ pe front este determinantă în evoluția ulterioară a viziunii sale artistice cu implicare socială (materializată mai târziu prin realizarea unei serii de lucrări, unele de mari dimensiuni, cu tematică antimilitaristă). În perioada anilor de front a executat un număr impresionant de desene și schițe, de la portrete ale unor camarazi de arme, la scene din tranșee.

În perioada anilor 1970 - 1980 Muzeul Județean Satu Mare și Arhivele Naționale Satu Mare au reușit să achiziționeze arhiva documentară a artistului Aurel Popp. În cadrul acestei arhive impresionante adunate de artist de-a lungul vieții sale se regăsesc importante mărturii ale ororilor Primului Război Mondial. Memorii scrise, documente și fotografii de pe front ne oferă imaginea personalizată a ceea ce a însemnat războiul. În fotografii au fost immortalizate distrugerile provocate de furia oamenilor, dar și clipele de destindere.

Imediat după izbucnirea Primului Război Mondial, la 1 august 1914, Aurel Popp ca și alți sătmăreni a fost convocat sub arme în armata austro-ungară. A întrerupt lucrul la pânza În grădină, pe care a inscripționată ulterior: „...*Interrompu le 1-er Août 1914, au son des cloches de midi, lorsque j'ai reçu ma convocation pour la guerre mondiale...*” (...*Întrerupt la 1 august 1914, la bătaia de amiază a clopotelor, când am primit convocarea pentru războiul mondial...*)⁸

Fragmente de jurnal, notate de artist pe baza unor memorări, intitulată de el „Din an în an...” ne evocă situația grea trăită de el și alți camarazi pe frontul marelui război. În noiembrie 1915 Aurel Popp se afla pe frontul italian. „*Băteau vânturi reci printre stâncile munților Carstici (Karst). Zăpada era până la genunchi și într-un frig năprasnic se făceau aplicațiile de noapte, iar eu, veșnicul revoltat, la încolonarea de dimineață, nu o dată îmi trâmbețam în gura mare, nemulțumirile, în fața camarazilor mei de 17 ani.*”

Ningea deja în decembrie, când după câteva săptămâni de exerciții de front, compania noastră de infanterie a fost repartizată regimentului 3 de honvezi din Debrețin.

În ianuarie 1916 am ajuns și noi pe linia frontului unde în decurs de două săptămâni, în compania mea, abia rămăseseră câțiva dintre cei de 17 ani.

Aceasta fusese o gustare groaznică din ororile războiului... În timpul ploilor de primăvară, adăposturile de pe linia frontului, aflate în scobiturile făcute în stâncă, se umpleau de apa de ploaie, iar sanitarii bosniaci de pe linia frontului aduceau vestea, că cei din adăposturi înghețau în zilele senine cu soare!... Acești oameni plini de argilă asemenea Golemului din poveste, înmuiați în argila galbenă, arătau ca și când demult suflul lor ar fi zburat din ei... Niciodată nu pot să uit aceste mormane groaznice de noroi...⁹

⁷ Lucian Cucuiet, *Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Insemne comemorative de eroi*, în „Eroii Neamului”, anul 1, nr. 1, oct. 2009, p. 22.

⁸ Lucrare clasată în Tezaur și aflată în patrimoniul Muzeului Județean Satu Mare, secția de artă, nr. inv. 50012/12.

⁹ Aurel Popp, *La capătul unei vieți* (selecție, traducere, note și prefață de Iudit Erdős), Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1999, p. 61.

Aflat pe frontul rusesc, artistul descrie atmosfera de infern pe care a trăit-o: „În 1916, toamna târziu, Divizia a 20-a de honvezi – din care făcea parte și regimentul din Debrețin împreună cu regimentul de honvezi din Alba Iulia și Oradea, ajunsese pe frontul rusesc unde numai peste câteva săptămâni am depus jurământul de fidelitate față de ultimul împărat al fetei case de Habsburg. Nu voi uita niciodată acest jurământ. Ne bătea o lapoviță, de parcă și codrul ne-ar fi plâns de milă. Am jurat, am jurat fidelitate și noi nici nu știam de ce ne-au cărat aici. Ni s-a spus că de aceea, pentru ca Divizia să se odihnească după pierderile și suferințele de la St. Michel...

Toată lumea vroia să se odihnească și să se liniștească, ofițeri și soldați deopotrivă... Până și venirea noastră aici a fost groaznică, de plâns!

Am venit aici trecând mlaștinile Stripei, pe un drum de scânduri, care se legăna sub noi ca un balansoar... De-a lungul drumului, de o parte și de alta, se vedeau picioare încremenite de cai înecați în noroi, ca niște pari strâmbi, pe care ici-colo se odihneau croncănind, ciori mari și grase... Apoi apăreau din apa murdară care părea a fi de o poftă nestăvilită, oiști și roți rupte de căruțe, asemenea martorilor unei mici tragedii, care ne pândește și ne aștepta și pe noi... Sus, pe cerul de un cenușiu închis și des, printre norii involburați, se auzea croncănitul unui stol mare de ciori care zburau greu deasupra trupei noastre, trupă care înainta de parcă era împinsă din spate de o putere din lumea de apoi, ne împingea într-un tempo încet, către mormântul din fața noastră, acoperit de o ceață groasă...

Într-o astfel de atmosferă de infern, am ajuns la locul nostru de odihnă, unde a trebuit să depunem jurământul de fidelitate, că vom muri cu bucurie pentru împărat!...

Am fost repartizați în armata prințului moștenitor german Eitel, în care era disciplină, dar mâncare puțină, atât pentru soldați cât și pentru ofițeri. Dar cimitirele continuau și aici ca și pe frontul italian. Aveam și soldați de cinzeci de ani, alături de care mărșăluia măcar un fiu de-al său, pe când ceilalți trei, sau chiar mai mulți așteptau măcar o veste despre ei, care puteau fi răpiți în orice moment de moarte...

În loc de odihnă, suferințele deveneau tot mai insuportabile. Terenul mlăștinos înmulțea tot mai mult îmbolnăvirile, față de care cei înfometăți nu aveau nicio rezistență. Tot mai des și mai des plecau trenurile cu răniți și bolnavi spre Lemberg.¹⁰

Aceste imagini deosebit de expresive, recepționate de artist în întreaga lor cruzime, au fost schițate și au constituit, după întoarcerea lui de pe front, baza a numeroase pânze, dintr-un întreg ciclu de lucrări cu profund mesaj antirăzboinic: *Atacul*, *Cine-l știe?*, *Noul Crist*, *Atac cu gaze*, *Înmormântarea siberiană*, *Dacă omul vrea să piară*, *Pro patria* etc., lucrări ce au avut, și încă au, un puternic ecou în rândul publicului și al scriitorilor de artă.

În decembrie 1917 Aurel Popp se apropie de casă. „Crăciunul anului 1917 m-a prins la Eger, în cadrul batalionului. Doi ani am trăit pe două fronturi groaznice, unde mii și mii de oameni au fost nimiciți în luptele cele mai odioase... Am adus acasă în suflet amintirea atacurilor cu gaze, atacurilor cu aruncătoare de flăcări, focurilor de armă, o muzică wagneriană, oroarea și groaza răutății oamenilor, sentimente ce au crescut în mod uriaș în sufletul meu și așa mereu nemulțumit...”¹¹.

Momentele și experiențele trăite de Aurel Popp pe front și redată atât de bine prin prisma lucrărilor sale de grafică realizate spontan, chiar în momentul acțiunii sau a pieselor realizate monumental după întoarcerea lui de pe front, ne oferă o imagine dureroasă a ceea ce a reprezentat războiul, a distrugerilor masive de ordin material, dar mai ales sufletesc.

Primul Război Mondial a lăsat răni adânci în rândul întregii populații, dar a însemnat și realizarea unui deziderat atât de prețios, unirea tuturor românilor. Unirea din anul 1918 a produs profunde mutații în mentalul colectiv al românilor, a înlăturat granițe, bariere vamale,

¹⁰ Ibidem, p. 62.

¹¹ Ibidem, p. 63.

diferite obstacole fizice într-un tempo destul de rapid. Pe de altă parte deși unificarea sufletească s-a desfășurat mai lent, procesul de integrare a progresat, existând convingerea că numai în cadrul statului național unitar, românii își puteau realiza aspirațiile spre mai bine¹².

Diana Kinces

Muzeul Județean Satu Mare

Satu Mare, RO

e-mail: dianasabou@yahoo.com



Frontul rusesc 1914-foto din colecția Fond Aurel Popp-Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale



Frontul rusesc 1914-foto din colecția Fond Aurel Popp-Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale



Frontul rusesc 1915-În Carpați-La piatra de hotar maghiară-foto colecția Aurel Popp -Muzeul Județean Satu Mare



Frontul rusesc 1915-În Carpați-Construire de poduri-foto colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare

¹² I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918 - 1948)*, București, 1999, pp. 28 - 29.



*Frontul italian-Doberdo decembrie 1915-foto
colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare*



*Frontul italian-Doberdo decembrie 1915-foto
colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare*



*Frontul italian-Doberdo 1916-foto din colecția
Fond Aurel Popp-Direcția Județeană Satu Mare
a Arhivelor Naționale*



*Frontul rusesc-Wolhynia 1917-Instrucție cu nemți
- foto din colecția Fond Aurel Popp-Direcția
Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale*



*Frontul italian 1916-Aurel Popp și camarazii lui -
foto colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare*



*Frontul italian 1916-Spitalul-foto colecția
Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare*



*Frontul rusesc-Wolhynia 1917-Oficiul poștal-foto
colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare*



*Frontul italian 1916-Aurel Popp și camarazii lui-
foto colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare*



Frontul rusesc-Wolhynia 1917-Oficiul poștal-foto colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare



Aurel Popp-august 1914-foto colecția Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare



Grup de ostași-15 aprilie 1917-Muzeul Județean Satu Mare



Vedere de pe front-Muzeul Județean Satu Mare



Lagărul de prizonieri români de la Hoskovo 1916-1918 - Muzeul Județean Satu Mare



Lagărul de prizonieri români de la Hoskovo 1916-1918-Baraca-Muzeul Județean Satu Mare



Lagărul de prizonieri români de la Hoskovo 1916-1918-Bucătăria-Muzeul Județean Satu Mare



Lagărul de prizonieri români de la Hoskovo 1916-1918-Piesă de teatru-Muzeul Județean Satu Mare



Vedere realizată de Aurel Popp 1916-Muzeul Județean Satu Mare



Capela unității-grafică Aurel Popp 1916-Muzeul Județean Satu Mare



Vedere realizată de Aurel Popp 1916-Muzeul Județean Satu Mare



Vedere realizată de Aurel Popp 1916-Muzeul Județean Satu Mare



Bucătărie de campanie-grafică Aurel Popp 1916 -Muzeul Județean Satu Mare



Bucătărie de campanie-grafică Aurel Popp 1916 -Muzeul Județean Satu Mare



Cine-l știe- ulei pe pânză Aurel Popp-Muzeul Județean Satu Mare



Adevărul învingător -sculptură Aurel Popp -Muzeul Județean Satu Mare



Eliberarea orașului Satu Mare-Intrarea armatei române pe biciclete în centrul orașului Satu Mare-19 aprilie 1919 - foto Muzeul Județean Satu Mare



Eliberarea orașului Satu Mare -19 aprilie 1919 - foto Muzeul Județean Satu Mare



Centrul orașului Satu Mare în perioada interbelică -vedere Muzeul Județean Satu Mare